

Heiko Hagenus

Terug naar Assen: een reis van 41 dagen door Duitsland

Heiko Hagenus (1924-1911) werd in 1943 opgeroepen voor de Arbeitseinsatz. Hij werd tewerkgesteld in de vliegtuigfabriek van Heinkel in Warnemünde bij Rostock aan de Oostzee, bijna vijfhonderd kilometer ten noordoosten van Assen. Hier werkte hij aan de assemblage van bommenwerpers. Op dat moment was de fabriek van Ernst Heinkel al in beslag genomen door de nazi's, omdat Heinkel bekendstond als tegenstander van Hitler. Later werd Heiko overgeplaatst naar Tutow, zo'n honderddertig kilometer ten zuidoosten van Rostock. Ook hier kwam hij in de vliegtuigindustrie terecht en werkte hij aan de assemblage van Messerschmitts, de bekende Duitse jachtvliegtuigen. Heiko werd nogmaals op transport gesteld en kwam, na bijna tweehonderd kilometer reizen, terecht in Pyritz (het huidige Poolse Pyrzyce ten zuidoosten van Stettin, het huidige Poolse Szczecin). Door de verplaatsingen was Heiko inmiddels zo'n zevenhonderdvijftig kilometer verwijderd van Assen. Grote groepen arbeiders werden in het oosten van Duitsland aan het graven gezet. Het Russische leger rukte op en de Duitsers hadden dringend loopgraven nodig. De Russen bleven echter aan de winnende hand en Heiko moest in de terugtocht van de Duitsers mee naar Schwaneberg Mitte, iets ten westen van Stettin. Ook hier moesten loopgraven worden aangelegd. De omstandigheden waaronder de mannen moesten werken, waren schrikbarend. Slechte huisvesting, te weinig eten en de angst voor geallieerde bombardementen, represailles en het Russische leger maakten elke dag én nacht tot een onbeschrijflijk angstige tijd.

Op 24 april 1945 begon Heiko Hagenus in Schwaneberg in een schrift zijn belevenissen op te schrijven. De Russen waren in de buurt en de Duitsers waren in paniek gevlucht. Ook Heiko en zijn kameraden sloegen op de vlucht voor de Russen. Ze wilden niets liever dan terugkeren naar Nederland.

Met Bas van Aalst uit Zwijndrecht, Heiko Blaauw uit Norgervaart, Jannes Boer uit Smilde en vier Utrechtse – Jan Butselaar, Cor Butselaar, Joop Oosterhof en Wim Vos – trok Heiko dagenlang door Duitsland.

Pas op 3 juni 1945 kwam Heiko thuis. Zijn reis duurde 41 dagen en werd door hem zorgvuldig beschreven. Hierdoor ontstond een uniek document, dat een verbijsterend beeld geeft van een land in de nadagen van een verwoestende oorlog. Duizenden mensen op zoek naar eten en een plek om te slapen, ver van eigen huis en haard. Oprukkende legers en terugtrekkende legers. Puinhoop en chaos.

Alles wat Heiko beleefde, werd na het opschrijven zo diep mogelijk weggestopt. Zoon René Hagenus: 'Mijn vader sprak nooit over zijn tijd in Duitsland. Alleen in 1994, na een openhartoperatie, kwam er van alles bij hem boven. Hij had veel pijn en kon niet goed slapen. Toen kwamen de beelden uit de Tweede Wereldoorlog weer tevoorschijn.' René, de oudste zoon van Heiko, was al sinds zijn vijftiende bezig de familiestamboom uit te zoeken, maar wist nog niets van zijn vaders belevenissen tijdens de oorlog.

Het gezin Hagenus voor de oorlog. Van links naar rechts: Annie, Heiko, vader Simen Jan, Trijn en moeder Jantje. (Collectie Hagenus)

‘Ook op dat moment, in 1994, vertelde mijn vader meer dan hij eigenlijk wilde. Hij heeft vreselijke dingen gezien. Hij werkte in de assemblage van bommenwerpers en na een bombardement op de fabriek moest hij lijken weghalen. Dergelijke dingen komen in nachtmerries weer boven.’ Na zijn vaders overlijden in 2011 kreeg René het dagboek dat Heiko tijdens de reis naar huis bijhield. ‘Toen pas heb ik het hele verhaal gelezen. Mijn moeder zei dat mijn vader het te confronterend vond. Hij had haar wel iets verteld, maar ook niet veel. Ik heb het vol verbazing gelezen en het maakte enorm veel indruk.’

Dag 1: 24 april 1945

De vlucht uit Schwaneberg. We woonden in een grote boerenschuur, boven de koestal met zo’n zeventig, tachtig koeien. Zeshonderd man van minstens zes verschillende nationaliteiten: Russen, Polen, Letten, Litouwers, Fransen en Nederlanders. We sliepen op stro en als wasgelegenheid was er alleen.... Niets. Geen wonder dat we na drie dagen al dik onder de luizen zaten en na een week was het al zo erg dat ik wel veertig tot vijftig luizen per dag ving.

Gisteren, 23 april 1945, kregen de Russen drie bruggenhoofden in de buurt in handen. Er was toen al sprake van vluchten, maar de Duitsers hebben het toch nog een dag uitgehouden. Vanmorgen om zes uur kwam alsnog het bevel te vluchten. Wij gelukkig! Want hier was het niet uit te houden. We hadden de koffers al gepakt en hadden dus niets anders te doen dan die op te tillen en te gaan lopen. Richting Baumgarten, ongeveer 22 kilometer van Schwaneberg. Al na zes kilometer lopen spraken we met z’n achten af om ons eigen plan te trekken en naar Nederland te vluchten.

’s Avonds om vijf uur kwamen we aan in Baumgarten. We hadden honger! Jannes en ik zijn bij de huizen langs gegaan en bij het derde huis kregen we wat eten: pootaardappelen met een stuk schenkel en daarna erwtensoep. Dat viel er best in en we waren de vrouw des huizes zeer dankbaar. Maar de andere jongens hadden ook honger en voor hen viel er niets te halen in Baumgarten. Dus gingen we verder richting Prenzlau. Dat lag acht kilometer van Baumgarten, maar we kwamen niet verder dan drie kilometer. Daar was een boerderij waar we in de schuur op stro konden slapen. De boer maakte zich klaar om te vluchten en slachtte die avond en daaropvolgende ochtend niet minder dan acht varkens.

Dag 2: 25 april 1945

We hadden geen zin om verder te trekken, want op deze boerderij was veel te halen. De boer en zijn familie vertrokken 's middags en toen hadden we het rijk alleen. Maar 's avonds kwamen er driehonderd Duitse soldaten die in de schuur wilden slapen en wij moesten er uit. We gingen in de dichtstbijzijnde arbeiderswoningen slapen, met het plan de volgende ochtend vroeg te vertrekken. We waren bang dat de Russen er al snel zouden zijn.

Dag 3: 26 april 1945

Om vijf uur 's morgens was er op de boerderij geen soldaat meer te zien. Er was nog meer dan genoeg te eten en dat wilden we niet achterlaten. Maar hoe konden we het meeneemen? De boer konden we het niet meer vragen. Na even zoeken vonden we een mooie koetswagen en die hebben we geladen met meel, eieren, suiker, vlees, spek enzovoorts. Er was een paard, maar dat durfden we niet mee te nemen uit angst daarvoor opgepakt te worden. Met twee man voor de kar om te trekken en zes man achter de kar om te duwen ging het ook prima. Richting Prenzlau en daarna richting Pasewalk. Onderweg kwamen we langs een woonwagen die vast stond in de modder. Met veel moeite kregen we de wagen er uit. Als dank kregen we drie pond gerookt spek en de man een plak brood.

Om ongeveer vijf uur kwamen we vlak voor Pasewalk bij een boerderij. Er waren vier politiemannen die daar de nacht wilden doorbrengen, net als wij. Dat was geen probleem, want één politiemann gaf aan dat we konden doen wat we wilden als we eerst voor hen wat kippen slachtten. Ik heb direct acht kippen geslacht en met z'n vieren hebben we ze geplukt en schoongemaakt. De andere jongens kookten intussen aardappels en groente, dus konden we al snel beginnen met eten.

Na het eten moesten we pannenkoeken bakken, omdat er geen brood meer was. Joop en ik hebben tot even voor middernacht

gebakken. We boften: rond tien uur kwam er een soldaat binnen, die ons beiden een pakje tabak, wat zuurtjes en chocolade gaf.

Dag 4: 27 april 1945

We hadden afgesproken opnieuw vroeg te vertrekken, dus om half zeven stonden we klaar. Toch kon ik het niet laten om nog twee eenden en een dikke gans de nek om te draaien. Om half acht waren we net honderd meter voorbij Pasewalk toen de stad zwaar werd gebombardeerd. We hebben bijna een half uur in een greppel gelegen en toen zijn we verder gegaan richting Strasburg. Om de haverklap moesten we weer in een greppel duiken, want de Russen waren echte scherpschutters. We zaten precies tussen de terugtrekkende troepen. Toen we zaten te eten, kwam er een Duitser bij ons die zei dat we naar een boerderij moesten gaan om een paard te halen. Bij de volgende boerderij deden Jannes en ik dat. De anderen liepen nog zo'n honderd meter door. We hebben de hele boerderij afgezocht naar een paard, maar we konden geen paard vinden dus liepen we naar de anderen. Net op dat moment was er weer een aanval en we doken in de greppel. Ongeveer tien tot twaalf meter bij ons vandaan viel een bom. We hadden niets, maar zaten helemaal onder de modder.

Bij de boerderij waar ik net nog was geweest, lag geen dakpan meer op het dak. Zes Russische vliegtuigen hadden de boerderij kapot geschoten. Het gebouw zat vol soldaten, dus natuurlijk waren daar doden en gewonden. De schrik zat er bij ons goed in en we durfden niet verder te lopen. We duwden de wagen een eindje het weiland in en zijn er zelf bij gaan zitten. Cor vond een veldtas met vier pakjes goede Duitse tabak. Een uur later kregen we toch een stortbui over ons heen, dat was niet mooi meer.

's Avonds gingen we verder. We waren nog ongeveer drie

kilometer bij Strasburg vandaan. We besloten zo snel mogelijk door de stad te gaan en we zijn er zo ongeveer in draf door gegaan! We wilden richting Woldegk, maar daar konden we niet komen. Zo'n zes kilometer voor Woldegk werden we tegengehouden, omdat de Russen al heel dichtbij waren. We liepen ongeveer drie kilometer terug en sloegen toen af, een zandpad in. Met de grote koetswagen kwamen we daar slecht door, maar toen zagen we een boerderij waar we de nacht wilden doorbrengen. We hadden net de wagen goed neergezet toen er een vliegtuig kwam, die een lichtkogel liet vallen precies naast de boerderij. We waren zo bang dat we allemaal een koffer hebben gepakt en het bos in zijn gegaan. Daar hebben we, zittend op de koffers, geprobeerd wat te slapen.

Dag 5: 28 april 1945

In de nacht werd ik wakker geroepen door de anderen. Ze zeiden dat ze toch naar de boerderij wilden, want ze vonden het veel te koud. Op dat moment vond ik alles best en dus gingen we terug. Bij de wagen aangekomen schrokken we: de hele wagen was geplunderd, alles lag door elkaar en er waren verschillende dingen gestolen. Jammer, maar niets meer aan te doen. We pakten allemaal wat stro, legden dat op een hoop aardappelen en sliepen snel. Niet veel later schrokken we wakker. Wat was er nu weer aan de hand?

De Russen waren zo dichtbij gekomen dat we precies tussen het zware artillerievuur in zaten. Onophoudelijk hoorden we het gezoem van de granaten. We pakten de spullen die we per se mee wilden nemen, lieten de wagen staan en liepen door het zijweggetje. Na zo'n vijf kilometer lopen hielden we halt om een beetje te eten, want we hadden nog niets gehad. We gooiden een hoop kleren weg (ik heb zelf een werkbrok en een plusfours laten liggen), want de vracht werd ons te zwaar en we wilden zo snel mogelijk bij het front vandaan. Vlak voor

Schönbeck bestudeerden we de kaart en besloten over de grote autoweg van Neubrandenburg naar Anklam te gaan.

Toen we Schönbeck binnenstapten was alles rustig, maar aan de andere kant van het dorp stond een politiemann die ons niet door wilde laten. Hij stuurde ons de weg naar het bos in. We hadden eerst niets in de gaten, totdat we een Duitser tegenkwamen die ons vertelde dat de Russen voor het dorp stonden! Aan de rand van het bos vond ik vijf pond gerookt spek en dat aten we meteen op. Daarna wilden we ons ingraven om de nacht in het bos door te brengen, maar we hadden nog zo'n dorst en honger dat ik op zoek ging naar eten. Ik vond twaalf broden die een beetje nat waren van de regen. Ook vond ik een grote hoeveelheid spek, van minstens twee varkens, maar ik twijfelde of dat nog wel goed genoeg was om te eten dus liet ik het liggen. Water vond ik ook. Het was niet helemaal zuiver, maar daar keken we door onze dorst niet naar. Bovendien vond ik vier 'panzerfausten', een Duits antitankwapen, en twee heel mooie, grote radiokasten. Maar dat liet ik allemaal liggen, want daar hadden we niets aan. De broden nam ik natuurlijk wel mee! Na het eten gingen we slapen, maar ik had het ontzettend koud en was blij toen de nacht voorbij was.

Dag 6: 29 april 1945

Toen we vanmorgen opstonden, trokken er allemaal Russen door het bos. In een hoog tempo kwamen er wagens, auto's, motoren, een paar fietsers en grote tanks langs. Eerst waren we wat bang, maar uiteindelijk besloten we om toch naar het dorp te gaan. Het dorp zat vol Russen.

We gingen naar een huis, dat helemaal geplunderd was. We smeten alle troep in een hoek en zorgden voor ons eten. Ik slachtte twee kippen en de anderen schilden aardappelen, kookten groente en bakten pannenkoeken.

Na het eten kwam er een Rus binnen, die vroeg hoe laat het

was. Wim had een horloge en zei 'tien over twaalf'. Meteen liep de Rus naar hem toe en pakte het horloge af. Na deze man kwamen er nog twee Russen binnen. Dat waren gelukkig beste jongens. De ene, een onderofficier, verstond een klein beetje Duits en ik verstond een klein beetje Russisch. Zo konden we praten en kreeg ik voor elkaar dat hij voor ons op een papier schreef dat wij acht Hollanders waren en naar huis wilden. Daarna ging ik me wassen. Dat was wel nodig, want de afgelopen dagen ving ik wel vijftig tot zestig luizen per dag. Alles wat ik aan had, gooide ik weg. In het huis vond ik schone kleren en ik ging me scheren, want ik had al een aardige baard. Daarna naaide ik op mijn jasje onze rood-wit-blauwe driekleur om te laten zien dat ik geen Duitser was maar een Hollander. De Duitsers hadden allemaal een witte vlag of band om. De hele dag trokken er soldaten voorbij, wel duizenden zijn er langs gegaan. Om ongeveer vijf uur aten en dronken we voor de tweede keer: spekpannenkoeken, volle melkpap en heerlijke, echte koffie. We hadden allemaal een bed om in te slapen. Morgen zouden we verder trekken naar Berlijn.

Dag 7: 30 april 1945

We stonden heel laat op: pas tegen twaalf uur toen de zon al hoog aan de hemel stond. Eerst eten! Geen brood, want daar moesten we zuinig mee doen omdat we niet wisten wanneer we weer brood konden krijgen. Maar wat we wel aten, was ook goed: pudding, pap en pannenkoeken. Er kwamen twee Fransen en drie Belgen langs. We wezen ze de weg naar Berlijn, ongeveer 160 kilometer hier vandaan, waar wij ook heen wilden. We gingen vandaag nog niet, want we wilden een paard en wagen hebben. Joop haalde net een paard achter een Duitse wagen vandaan, maar het dier bleek nog maar twee jaar te zijn en nooit gewerkt te hebben. Daar hadden we niets aan.

Na de volgende maaltijd (aardappelen, witte boontjes, margarine met suiker en boterjusz) besloten we een paard te stelen. Joop bleef meteen bij een Russische soldaat staan en die pakte voor ons het paard van een Duitser af. Een oude koetswagen vonden we snel, dus konden we de volgende dag op pad.

Dag 8: 1 mei 1945

De nacht verliep rustig. Er gebeurde niets bijzonders, alleen moesten meerdere jongens een grote boodschap doen. Sommigen zelfs wel drie keer en dat moesten ze gewoon op de zolder doen.

Om ongeveer tien uur hadden we de wagen klaar staan en kon de grote reis naar Berlijn beginnen. Eerst gingen we richting Woldegk, ongeveer vijftien kilometer verderop. Onderweg

Het huis van het gezin Hagenus in de Julianastraat, de rechterhelft van de dubbele woning, op de hoek met de Rolderstraat. (Collectie Hagenus)

vroegen een paar Duitse vrouwen of ze mee mochten naar Holland. Die hebben we eens flink de waarheid gezegd en verteld hoe de Duitsers ons behandeld hadden. Toen dropen ze gauw af. We zagen veel gesneuvelde soldaten en een Russische tank. In Woldegk was behoorlijk gevochten. Ongeveer een kwart van de stad was kapot geschoten. Na Woldegk gingen we richting Fürstenwerder en daarna wilden we nog drie kilometer verder naar Weggun. Maar we kwamen niet verder dan één kilometer voorbij Fürstenwerder. Daar stond een heel grote boerderij, waar al zes Belgen waren. We vermoedden dat het SS'ers in burgerkleding waren, maar dat wisten we niet zeker. Zulke heren ontmoetten we wel vaker en meestal liepen ze uiteindelijk wel tegen de lamp. Als eerste zorgden we voor het paard. Daarna zochten we allemaal een bed uit. Er was plaats genoeg. Enkele jongens zorgden voor het eten en in die tijd maakte ik een rood-wit-blauwe vlag voor de wagen. We hadden aardappelen, vette jus en de man een half pond vlees. Toen we het eten net op hadden, kwam er een wagen met Duitse vluchtelingen. Meteen kwamen er enkele Poolse vrouwen aan die alles van de wagen smeten en er met de paarden en de wagen vandoor gingen. De Duitse vluchtelingen huilden vreselijk, tot één van de Belgen zei dat ze een wagen en twee ossen van de boerderij konden pakken en binnen een uur verdwenen moesten zijn. Toen waren ze rap weg. Daarna kregen we nog bezoek van drie Russische soldaten, die alle drie een meisje bij zich hadden. Die meisjes hadden met ons in Schwaneberg gewerkt. Een van de soldaten was zó dronken dat hij zelfs met drie schoten niet eens een varken van twintig meter afstand kon raken.

Dag 9: 2 mei 1945

De volgende morgen stond ik als eerste op. Ik ging me eerst heerlijk wassen, voerde daarna het paard en wekte de jongens.

We ontbeten met volle melkpap en meer dan voldoende suiker. Ons plan was om verder te reizen, maar het regende nogal en daarom zijn we op de boerderij gebleven.

Toen het 's middags niet meer regende, ging ik een poosje paardrijden. Dat was wel aardig. Daarna schilden we met z'n drieën de aardappelen en sneden ongeveer zes pond varkensvlees. We hadden vlees genoeg, want samen met de Belgen hadden we een varken van dik driehonderd pond geslacht. Na het avondeten maakten we aanstalten om te gaan slapen. We leefden op dat ogenblik als God in Frankrijk: eten, drinken, slapen en roken.

Dag 10: 3 mei 1945

Joop wekte ons vanmorgen en Cor zorgde voor de pap. We wilden na het eten vertrekken, want het weer was aardig goed.

Bericht op de voorpagina van het Drentsch Dagblad van 29 mei 1943: alle mannen geboren in 1924 moesten zich melden voor de arbeidsinzet. Ook Heiko Hagenus moest gevolg geven aan dit bevel. Assen viel destijds onder het arbeidsbureau in Meppel.

Om ongeveer tien uur begon de reis richting Weggun –Krumbeck – Bredenfelde.

Maar even voor Bredenfelde kregen we in de gaten dat we verkeerd liepen. We hadden al vijftien kilometer gelopen. We besloten terug te gaan naar de boerderij waar we geslapen hadden. Op de terugweg kwamen we langs een tankval en daar zaten twee heel dikke konijnen. Na wat heen en weer lopen kregen we ze te pakken. Dat was een mooi avondmaal. Op de boerderij aangekomen, verzorgden we eerst het paard. Daarna slachtte ik een konijn. Na het eten doorzocht ik de boerderij nog eens en ik vond een mooi paard! Wel mager, maar dat hinderde niet. Nu hadden we twee paarden voor onze wagen. Na het eten rookten we nog een samen een sigaretje.

Dag 11: 4 mei 1945

De nacht verliep goed. Ik was de eerste die opstond en ik wekte de anderen meteen. Toen voerde ik de paarden en snuffelde nog eens door het huis, maar er was niet veel meer van mijn gading. Ik wist wel zeker dat een Hollandse vrouw nog genoeg zou vinden: lakens, slopen, bedden enzovoorts.

We aten onze buiken nog even dik, laadden alles op de wagen, zetten beide paarden ervoor en daar gingen we weer. Eerst een klein eindje terug en dan richting Weggun. Net voorbij Weggun vonden we een koetswagen, net zo eentje als we al hadden. Die ging achter de eerste, zodat we nu allemaal konden zitten. Maar dat was van korte duur. Na drie kilometer moesten we over een weg die zo slecht was dat de paarden ons niet meer konden trekken. Dus moesten we toch weer lopen tot aan Boitzenburg, een klein stadje. Er lagen langs de straten veel gesneuvelde soldaten en wel tweehonderd gedode paarden. Het stadje was zo geplunderd dat er meer kleren buiten de huizen lagen dan er in. Even voorbij Boitzenburg moesten

we een spoorweg over en daar lag nog een oude, dode vrouw. Er waren ook veel geplunderde wagens van Duitse vluchtelingen, maar die ontmoetten we overal. Dat was dus geen nieuwtje meer.

Na Boitzenburg verder richting Jacobshagen. Halverwege gingen we naar een boerderij omdat we melk mee wilden nemen. Maar bij de boerderij stonden een Russische onderofficier en twee Russen in burger, die in Duitsland gewerkt hadden. Zij dwongen ons om 25 koeien naar een volgend dorp te drijven. Dat wilden we niet, maar we moesten wel want ze richtten geweren op ons. Het dorp heette Herzfelde en was vijf kilometer verderop. Toen we daar waren, lieten ze ons nog niet gaan. Die ene Rus bleef maar zeggen dat we Duitsers waren en voor hem moesten werken. Ik duwde hem opnieuw onze Russische brief onder de neus, maar hij kon niet lezen.

Gelukkig kwamen er een paar Russische officieren aan en die liet ik meteen het papier zien. Toen zei een van die officieren in gebroken Duits dat we mochten weggaan. Dat was een pak van ons hart.

We gingen verder naar Jakobshagen, maar al voor we daar waren vonden we een boerderij waar we wilden overnachten. Het was er een rommeltje en het stonk zo, dat we liever in het stro sliepen dan in het huis. Er woonden nog twee oude mensen, man en vrouw. De man was ziekelijk. We kookten aardappelen en maakten jus. Het was erg laat geworden door het drijven van de koeien, dus gingen we na het eten meteen slapen.

Dag 12: 5 mei 1945

Vlak voor Templin sloegen we de weg naar Berlijn in, dat nu nog maar tachtig kilometer was. In een dorp waarvan ik de naam niet meer weet, nog zestig kilometer van Berlijn, begon het hard te regenen. We wilden in een oude schuur gaan

schuilen, maar in het huis ernaast waren Russische officieren die ons riepen. Eentje verstond een klein beetje Engels. Jan verstond ook Engels en zo konden we prima met elkaar overweg. We kregen spek, brood en goede Duitse tabak. De Russen gebruikten geen vloeitjes, dus namen we krantenpapier. We waren daar allang blij mee, want we zochten daarvoor de peuken al op de straat.

We kregen zelfs heerlijke koffie, zoals ik dat in Duitsland nog nooit gehad had. Toen de regen ophield, namen we afscheid en gingen we verder. Drie kilometer verderop kregen we onderdak in een huis dat ik nooit vergeten zal. Er hadden hoge officieren gewoond in dienst van Hermann Göring. Het was er zo deftig! Dat had ik nog nooit van mijn leven gezien. Het huis was heel rijk ingericht. En in elke kamer, zelfs de slaapkamers, was een witte telefoon.

Er was een grote paardenfokkerij en in een van de schuren vond ik een zo goed als nieuwe koetswagen, groot genoeg voor ons. Die ruilden we meteen met onze twee oude karren. Het huis was ongeveer veertig meter lang en tien meter breed. Onder het huis was een kelder van dezelfde grootte. Hier waren allemaal kamers, met een brede gang in het midden. Het uitzicht was heel mooi, want aan de andere kant van de straat lag een meertje.

Het huis was helemaal overhoop gehaald, maar er lagen nog zoveel kleren! Van baby-onderbroekjes tot damesjurken en hoeden, van kindersokjes tot smokinghemden en pakken aan toe. Ik schatte dat twee grote families van dertig personen er voor hun hele leven genoeg aan hadden. Ik vond zelfs nog twee stukken echt Hollandse Sunlight-zeep. Een kameraad vond 35 nieuwe zeemleren lappen in een bundeltje. Weer een ander vond een dozijn nieuwe theedoeken.

Jammer genoeg waren we daar maar één avond. Na het eten zochten we de man een goed bed uit. We lagen net op bed toen

we weer eens bezoek kregen van Russen. Die wilden ons eerst meenemen, maar het papier werd getoond en alles was oké.

Dag 13: 6 mei 1945

We stonden vroeg op en reden tot aan de middag in een draf door richting Oranienburg, over Liebenwalde. Ongeveer zes kilometer voor Oranienburg kwamen we ongeveer twee- tot driehonderd Fransen tegen, die ons vertelden dat we niet in Oranienburg konden komen. Zij hadden het gisteren geprobeerd, maar de brug was nog niet klaar en dat kon nog wel een week duren.

We hadden geen idee waar we heen konden, dus gingen we toch maar door. We kwamen bij een dorp dat Schmachtenhagen heette. Daar gingen we naar een boerderij, waar alleen de knecht nog was. We gaven eerst de paarden te eten en zorgden daarna voor onszelf.

De knecht praatte zo mooi. Hij was nooit voor Duitsland geweest en gaf ons elk een dubbel pakje vloeitjes. Op het laatst werden we zo misselijk van hem, dat ik hem zei dat hij moest maken in zijn eigen kamer te komen. Dat deed hij gauw. Na het eten gingen we direct slapen.

Dag 14: 7 mei 1945

Vandaag stonden we om acht uur op. We deden ons maal met pannenkoeken en we wilden net de wagen inspannen, toen er twee Hollanders met een klein wagentje aan kwamen. Zij wilden aardappelen halen, maar ze hadden meer dan een jaar in het concentratiekamp in Oranienburg gezeten en waren niet sterk genoeg om een zak aardappelen op het wagentje te tillen. Dat deden wij toen voor ze.

Toen we de poort uitreden, hing er een draad boven de weg die Joop O. niet zag. Hij had een mooie bolhoed op, nog uit het huis van de hoge officieren, en die hoed kwam tegen de draad aan

(1) Werkgevers mogen mannelijke werknemers met inbegrip van leerlingen, volontairs met of zonder toelage en thuiswerkers, die in 1924 geboren zijn, niet in dienst hebben, tenzij deze in het bezit van een bewijs van een gewestelijk arbeidsbureau zijn, waaruit blijkt, dat de houder voor den arbeidsinzet behoorlijk geregistreerd en met toestemming van het gewestelijk arbeidsbureau in dienst is.

De meeste mannen wilden niet in Duitsland werken, maar onder de Arbeitseinsatz uitkomen was niet gemakkelijk. Alle jongemannen die in 1924 waren geboren, zoals Heiko Hagenus, mochten geen werk – en dus geen inkomsten – in Nederland hebben. Uit het Drentsch Dagblad van 13 juli 1943.

met als gevolg dat Joop van de wagen viel en als een stuk vuil midden op de weg terecht kwam. Gelachen dat we hebben! Onderweg kwamen we nog enkele jongens tegen die in het concentratiekamp hadden gezeten en zij vertelden ons dat ze per dag maar één snee brood en een halve liter watersoep kregen.

Even voor Oranienburg moesten we een brug over. Die was net klaar, maar ik wist zeker dat hij het geen veertien dagen uit zou houden. Zo'n rotbrug! We waren allemaal blij dat we veilig aan de overkant kwamen. Oranienburg bleek behoorlijk kapot. We legden deze dag ongeveer dertig kilometer af en kwamen toen in Perwenitz, zeventien kilometer van Nauen. Onder het pannenkoeken bakken, kregen we bezoek van drie Russen.

Zij namen al het vee mee, ongeveer 25 koeien. Dat vonden we helemaal niet erg. In het huis waar we waren, vond ik een paar mooie schoenen die ik direct aantrok. Mijn oude schoenen waren helemaal af en die gooide ik weg.

Dag 15: 8 mei 1945

We vertrokken om zeven uur richting Nauen. Op de grote weg waren allemaal militaire colonnes van Polen. We kregen een kleine aanrijding die gelukkig goed afliep, maar de Pool schold ons de huis vol van Sarassa, Koerwai, Piesda en Jopfoljemaat (ik schrijf het maar op zoals het klonk).

In Nauen aangekomen gingen we verder richting Brandenburg an der Havel. Na twintig kilometer kwamen we in het dorpje Weseram. Daar ontmoetten we drie Franse meisjes die de vorige dag door de Russen waren. De ene vier maal en de beide anderen drie maal. De vrouw des huizes – de vrouw van de burgemeester – was zó bang voor de Russen dat ze de schuur invloog om zich onder het stro te verstoppen als er eentje aan kwam.

In het huisje daarnaast woonde een vrouw met een kind van acht jaar. Zij werden in de nacht door Russische soldaten buiten de deur gezet. De soldaten gingen met vijf Duitse vrouwen naar binnen. Toen de vrouw haar huis weer in mocht, waren de bedden zo vervuild dat ze ervan huilde.

Dag 16: 9 mei 1945

We sliepen in een boerderij. Om zeven uur stonden we op en om half acht had ik de pap klaar. We hadden een fles bessensap gepakt en dat deden we over de pap. Dat smaakte heerlijk! We hadden de pap net op toen de boer er aan kwam en ons elk een gekookt ei gaf. Aan zulke dingen kun je zien dat de Duitsers bang zijn.

De reis naar Brandenburg duurde maar kort. Daar aangeko-

De Heinkel-vliegtuigfabriek in Warnemünde. (ANP Foto)

men hoorden we dat we ons moesten melden bij de commandant. Ik ging direct in de rij staan, want er waren nog veel meer mensen van allerlei nationaliteiten. Ik moest vier uur in de rij staan en toen ik eindelijk aan de beurt was, schreven ze alleen onze namen op. Er werd gezegd dat we morgen konden vertrekken.

Ondertussen hadden de andere jongens vijf broden op de kop getikt, zodat we weer voorraad hadden. Ze zeiden dat het mooi geregeld was: de Duitsers moesten bij de winkels wel twee uur in de rij staan en de buitenlanders konden zo naar binnen.

Toen we de stad uit wilden rijden, hielden twee Hollanders ons aan. Zij zeiden dat we niet morgen maar pas overmorgen op reis konden naar de Amerikanen. De Russen wilden eerst een dag feestvieren omdat Duitsland had gecapituleerd. We gingen

toen de stad maar uit, omdat we bang waren dat die Russen onder invloed van alcohol aan het schieten zouden gaan. We gingen terug naar Weseram en daar bleven we wachten.

Dag 17: 10 mei 1945

Vanmorgen stonden we niet al te vroeg op, omdat we vandaag toch nog niet weg zouden gaan. De pap was al klaar toen ik opstond. Na het eten regelden we bij de bakkers in totaal acht broden. Daarna kookte ik het eten: aardappelen, gebraden vlees en bonen. Na het eten bakte ik nog 29 pannenkoeken. Er bleef zoveel eten over, dat we genoeg hadden om op te warmen voor het avondeten.

Bij de boer sliep een jong, getrouwd stel. Ze trokken verder met ons mee. Ze hadden beiden een nieuwe fiets, dus ze kunnen ons met gemak bijhouden.

Dag 18: 11 mei 1945

Zo, de reis naar Brandenburg is weer begonnen. Hopelijk gaat het transport vandaag weg. Maar in Brandenburg kregen we te horen dat het transport morgen zou gaan, dus bleef ons niets anders over dan weer naar Weseram terug te gaan. Eerst haalden we weer brood. Opnieuw zes broden! Ja, dat ging voor buitenlanders heel gemakkelijk.

Dag 19: 12 mei 1945

We gingen voor de zoveelste maal op weg naar Brandenburg en gelukkig was het de laatste keer. Vandaag vertrok het transport. Een stroom mensen, het was gewoon niet mooi meer. Brandenburg was erg kapot en dat kwam door de acht dagen die daar gevochten is.

We gingen richting Maagdenburg. Het was 's middags zo warm dat we een paar uur rustten en daarna verder gingen tot Ziezow, nog 55 kilometer van Maagdenburg. We waren van

plan om nog verder te gaan, maar twee Russische soldaten, heel jonge snuiters, hielden ons tegen. Zij wilden de fietsen van het jonge paar hebben. In een half uur tijd hadden ze acht fietsen gestolen, want even later kwamen we zes Belgen tegen die hun fietsen ook kwijt waren. Toen liepen we maar weer terug naar Ziezow.

We zochten een plaatsje in een weiland. Het was stampvol buitenlanders. Nadat we de paarden goed te eten hadden gegeven, ging een aantal jongens naar een boerderij om stro te halen. In die tijd raakte ik aan de praat met een Rus en van hem kreeg ik een emmer vol hertenvlees en een brood. We hielden 's nachts de wacht. Ik had met Joop de tweede wacht. We sliepen tussen Belgen en Italianen.

Dag 20: 13 mei 1945

Om vijf uur stonden we al op. Eerst eten: dikke rijst, klaargemaakt door 'het kind'. Zo noemden we de jonge vrouw (22 jaar) die bij ons was. Daarna spanden we de paarden in en daar gingen we weer. Richting Genthin met een gemiddelde snelheid van vijf kilometer per uur. O, het ging zo langzaam. Om vijf uur kwamen we in Genthin aan. We hadden toen 28 kilometer gelopen.

De jongens gingen zwemmen, want het was vandaag weer heel warm. Er kwamen net een paar Russen aan, die vertelden dat de Fransen, Italianen, Belgen en Hollanders allemaal apart moesten. We werden naar een andere plaats gebracht. We kwamen midden in een korenveld terecht en daar moesten we de nacht doorbrengen. Ook deze nacht hielden we de wacht. Ik had de derde wacht, opnieuw met Joop. Dat was van twee tot vier uur, maar er waren geen bijzonderheden.

Dag 21: 14 mei 1945

We stonden om zes uur op. Gewassen en pannenkoeken gebak-

ken. Om acht uur werd er brood verstrekt. Tegen twaalf uur kregen we soep. Dat smaakte best. Maar daarna kwam het bericht dat we vandaag niet verder gaan. Misschien morgen. Toen haalden we maar wat hout om een schutting te maken tegen de tocht. Het waaide zo erg en we lagen midden in het korenveld. Wim wilde eerst niet mee hout halen en toen zei ik dat hij een klap op zijn gezicht verdiende. Hij kwam direct met grote passen op mij af en zei: 'Dat moet je doen, rotboer.' Nu, dat liet ik me geen twee maal zeggen en ik sloeg hem na even worstelen een blauw oog.

Later ging ik paardrijden. Om tien uur gingen we slapen, maar eerst at ik mijn maag dik met pannenkoeken, want de jongens hadden er niet minder dan 74 gebakken.

Dag 22: 15 mei 1945

De nacht verliep goed en het bericht dat binnenkwam, was een grote vreugde: we zouden vertrekken! Paard en wagen mochten niet mee, alleen kleine wagens en fietsen. Maar Jannes nam het zwarte paard wel mee.

Ik nam een rugzak en twee koffers mee. Een half uur later begon de reis naar de Elbe, een naam die we graag hoorden. (Aan de andere kant van de Elbe waren de Amerikanen, red.)

De afstand was gelukkig niet zo groot, twaalf kilometer, maar met al die bagage was het wel zwaar. Het eerste halve uur ging heel langzaam, omdat we over een brug moesten die kapot was. Ik kreeg veel last van de rommel die ik bij me had. Ik gooide één koffer weg en stopte de spullen daaruit in de andere koffer en de rugzak. De schoenen maakte ik aan de rugzak vast.

Toen we zo ongeveer een uur gelopen hadden, vond ik een kruiwagen waar ik de rommel op laadde. Ook de koffer van Bas kon er bij. Later vonden we nog een kleine wagen waar Heiko zijn koffer op kon doen. Toen we in het dorpje Ferchland

kaart

Heiko voor de barak in Warnemünde, waar de arbeiders waren gehuisvest. (Collectie Hagenus)

aankwamen, vertelde een Rus dat we daar moesten overnachten. Het was nog maar één kilometer van de Elbe vandaan. We legden gauw onze spullen aan de rand van het bos en haalden stro bij een boer.

Toen we het dorp ingingen, vertelde een jongen ons dat achthonderd meter hier vandaan een grote stenen schuur stond, waar allemaal thee en sigaren van de Duitse Wehrmacht was opgeslagen. Ik pikte gauw een oude overjas van de straat op en reed daarna in vliegende vaart op het paard naar de schuur. Ik stopte mijn zakken vol sigaren en thee.

Weer bij de jongens aangekomen, verdeelde ik de thee en sigaren. Daarna wassen, eten en slapen. Een deken had ik niet meer, maar wel een schapenvacht.

Dag 23: 16 mei 1945

De nacht verliep weer goed. Heiko was vandaag jarig en we feliciteerden hem allemaal. Daarna wachtten we op het bevel dat we de Elbe over mochten. Dat gebeurde met een boot waar elke keer zevenhonderd mensen op konden. Na ongeveer drie uur wachten waren we aan de beurt en werden we met de boot overgezet naar de Amerikanen. Aan de andere kant moesten we nog een uur wachten en daarna werden we met auto's

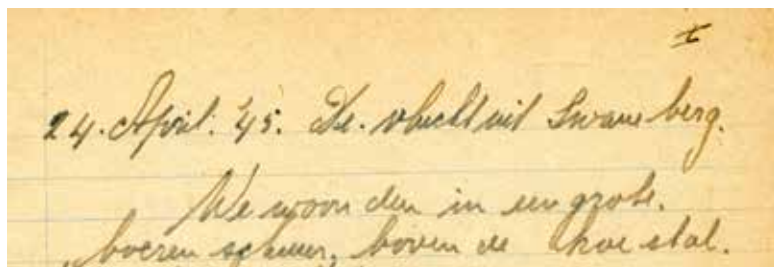
in een razende snelheid naar Stendhal gereden. Jonge jonge, wat konden die Amerikanen rijden, daar waren de Russen nog maar leerlingen bij.

In Stendhal kregen we een Wehrmacht-pakketje met onder andere zes sigaretten, een stuk melkchocolade, koeken en een stuk of acht fijne theekoekjes. Daarna werden we ingedeeld in kamers in een kazerne. Van blijdschap dat we nu bij de Amerikanen waren, rookte ik alle sigaretten achter elkaar op. Om twaalf uur sliepen de meesten nog niet, want we waren allemaal zo blij om bij de Russen weg te zijn. Dat valt met geen pen te beschrijven. Er bestond een kans dat we de volgende dag al op transport gesteld zouden worden richting Hannover en we rekenden er dan ook vast op dat we een week later thuis zouden zijn.

Dag 24: 17 mei 1945

Om acht uur moesten we aantreden om op auto's verder te gaan. Na tien minuten gingen we de stad door tot aan een plein vlak bij een school. Daar werden we in rijen van tien man gezet. We werden allemaal rij voor rij ontluisd en daarna werden we in de school ondergebracht. Ze vertelden dat er vandaag misschien nog een trein naar Holland reed, dus we hoopten allemaal dat we met de Pinksterdagen thuis zouden zijn.

Twee uur later hoorden we dat we die dag niet meer weg zouden gaan. We kregen passencontrole gehad en ze keken onder je arm of je het bloedmerk van de SS had. Er was één Nederlandse SS-man bij en drie Duitsers, waarvan eentje me wilde bedriegen. Hij vertelde dat hij uit Coevorden kwam. Ik ging met hem in het Drents praten. Hij verstond het wel goed, maar antwoordde in het Duits. Dat was dus zeer verdacht. Ik vroeg hem de afstand tussen Coevorden en Emmen en daarna de afstand tussen Emmer Compasuum en Emmen. Dat is onge-

Het begin van het dagboek van Heiko Hagenus op 24 april 1945. (Collectie Hagenus)

na hem. Kwamen er nog
2 Russen waar van de ene een
onder officier was, en dat waren
weer best j en geun. hij verstaand
en klein beetje Duits, me en ik →
en klein beetje Russisch, en zo
kreeg ik voor elkaar, dat hij
voor ons een papies schreef
schreef, dat wij met d. H.
waren en dat we naar huis
tot w. werden., wat hij dan
ook deed.

Dagboekfragment van 29 april 1945. Heiko beschrijft hierin hoe hij een Russische soldaat wist te bewegen een brief voor ze te schrijven, die later goede diensten bewees.

veer elf kilometer, maar hij antwoordde dat het zestig kilometer was. Zo liep die man bijtijds tegen de lamp. Daarna werden ze weggevoerd. Ik wist niet waarheen, maar ik wist wel dat ze die Hollandse SS'ers allemaal doodschoten.

Daarna gingen we naar boven. Daar stonden twee piano's en er was een heel mooie parketvloer. Dus gingen we dansen. Ik danste vooral fijn met een Rode Kruis-zuster uit Nieuweschied. Een aardig meisje dat goed danste en ze sprak van dat echte Gronings, wat ik inmiddels ook aardig kende. Na het dansen kregen we eten.

We waren de stad nog even in geweest en ik ging naar een tandarts. Dat leek wel een geschikte vent. Hij gaf ons elk vier

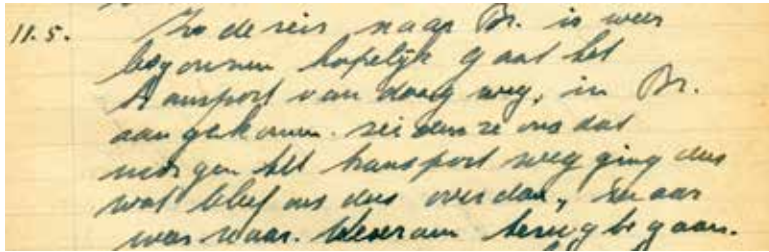
sigaretten. Toen we thuis kwamen, moesten we meteen de stad weer in. Jannes was ziek. Hij had angina met 37 graden koorts. De dokter was al geweest en die had een recept achtergelaten, waarmee wij naar een apotheker gingen.

Toen ik net op bed lag, kwam de Rode Kruiszuster me vragen of ik met haar mee ging naar de kazerne aan de overkant om thee te zetten voor de zieken. Het drinkwater was hier zeer slecht. We hadden het water net op het gas staan, toen het zó erg begon te regenen en te onweren als ik nog nooit had meegemaakt. Na vijf minuten ging het licht uit en moesten we een kaars gebruiken. Toen we terug wilden naar de school, regende het nog steeds heel hard en was het zo donker dat we geen hand voor ogen konden zien. We stapten midden in een grote plas en werden doornat.

Dag 25: 18 mei 1945

Ik bracht de nacht door op een ziekenbrancard, maar ik kon best slapen. Toen werd het afwachten of we weg zouden gaan. Ik hoopte van wel.

Al snel kwam het bevel: allemaal aantreden op het schoolplein voor het transport. We hadden daar ongeveer tien minuten gestaan, toen de eersten weg gingen. En net toen wij de poort door wilden gaan, zeiden ze dat er genoeg waren. Er gingen maar vierhonderd mensen weg. Toen legden we onze spullen maar weer binnen. Daarna gingen we met z'n drieën de stad in, Bas, Heiko en ik, op zoek naar een kapper. We waren al in geen tien weken bij een kapper geweest, dus het was hoognodig. Na vier kappers gevraagd te hebben, vonden we er eindelijk eentje die ons wilde knippen. Na het kappersbezoek gingen we eten en daarna keken we naar soldaten die op een plein aan het sporten waren. 's Avonds gingen we weer naar boven om te dansen.

Dagboekfragment van 11 mei 1945. Wachten, wachten en wachten. Gelukkig was het voor buitenlanders gemakkelijk om aan eten te komen.

Dag 26: 19 mei 1945

We zaten allemaal te wachten op het sein van vertrek. Hopelijk zou het vandaag komen. Maar nee, er kwam bericht dat we vandaag niet weg zouden gaan. We waren niet blij. Ik ging nog een keer naar de tandarts, die me fijn behandelde. Toen ik daar wegging, kocht ik in een winkel foto's van Stendhal. 's Avonds was het weer tijd om te gaan dansen. Toen ik binnenkwam, was er al muziek en het was heel gezellig. Jammer genoeg moesten we om half twaalf ophouden, omdat er een meisje ziek was geworden.

Dag 27: 20 mei 1945

Zondag, Eerste Pinksterdag. Ik stond om negen uur op, nam een fijne koude douche en ging daarna met Joop de stad in. Tegen etenstijd waren we terug en na het eten gingen Joop en ik weer de stad in. We dronken een glas bier en gingen toen maar weer naar onze kamer. We wisten van verveling niet wat we doen moesten. Onderweg hoorden we dat we dinsdag weg gaan. Dus moesten we beide Pinksterdagen nog hier doorbrengen.

Net voelde ik een hevige, stekende pijn in mijn knie. Ik ging er direct mee naar de dokter, die mij drie dagen rust voorschreef

en zei dat ik er een elastisch verband om moest doen. Dat haalde ik bij de apotheker en daarna ging ik maar op bed liggen. Zoals gewoonlijk was er vanavond weer dansen en pas om half vier gingen we slapen.

Dag 28: 21 mei 1945

Ik werd vanmorgen om tien uur wakker. Na het eten ging ik met mijn zere knie maar weer op bed liggen. Om vijf uur 's middags werd ik wakker door het harde lachen van de jongens, die iets hadden uitgehaald met een Duitse vrouw. Na het avondeten begon het dansen weer. Om twaalf uur 's nachts deed het bericht de ronde dat we om zes uur 's morgens zouden vertrekken, maar even later kwam iemand vertellen dat het niet klopte. Alleen de Fransen en Belgen zouden weggaan.

Het kon mij niet veel meer schelen of ik nog enkele dagen moest blijven. Het eten was zeer goed en we ontvingen elke dag zuurtjes of chocolade.

Dag 29: 22 mei 1945

De nacht was goed verlopen en ik stond om elf uur op. Daarna ging ik de stad in en at wat in een café. Om half drie zat ik weer bij de tandarts.

Er kwam een groep van achthonderd Hollanders aan. We hoopten dat er gauw een transport naar Holland zou gaan, want we zaten er al zes dagen. Terwijl de nieuwe Hollanders nog op het plein stonden, ging ik de rij langs gegaan en daar vond ik die rotmeid van B., die op het Kringhuis van de NSB had gewerkt. Dat meldde ik en later op de avond werd ze opgehaald. Ze zat één nacht vast en ze namen haar alle kleren af. De kleren gaven ze aan een vrouw die meer dan een jaar in een concentratiekamp had gezeten en die op was van de zenuwen. Zij was 28 jaar maar leek wel veertig jaar.

Daarna werden de mannen gekeurd. Ze vonden er twee SS-mannen tussen en die werden zo geslagen dat ze niet meer konden staan.

Dag 30: 23 mei 1945

En weer een nacht voorbij. Vandaag ging ik opnieuw naar de dokter. Ik had eczeem in mijn zij en daar kreeg ik wat poeder voor. Daarna ging ik naar café Mulder om te eten. Terug op de kazerne, of beter gezegd de school, at ik opnieuw. Na het eten gaven we onze kamer een goede beurt.

Daarna ging ik naar de gymnastiekzaal. Daar lagen allemaal oude geweren met losse patronen. We schoten wel een uur achter elkaar. Toen kwam onze leider die het verbod. Het was zo'n lawaai en er lagen nog enkele zieken.

Na het avondeten gingen we weer naar boven om tot diep in de nacht te dansen. Het dansen was net afgelopen toen de leider ons meldde dat er nogmaals controle kwam, omdat het gerucht ging dat er nog twee SS-mannen waren. Jammer genoeg bleek dat niet het geval te zijn. Toen vertelden ze ons dat er morgen een transport van 450 mensen zou weggaan. Eerst wilden we het niet geloven, maar het bleek toch waar te zijn.

Dag 31: 24 mei 1945

We gingen naar bed om drie uur en om acht uur stonden we al weer op. We maakten ons klaar en moesten kamergewijs aantreden op het plein. We kregen de man twee Wehrmacht-pakketjes, dezelfde als de vorige, en om één uur 's middags stapten we in de auto's. We legden 75 kilometer af in twee uur en kwamen aan in het kamp K.D.F.-stad, bij het dorp Rotten Jelde (in de buurt van Hesslingen en Wolfsburg).

Er waren onnoemelijk veel barakken. Er waren wel 2500 Hollanders. Om vijf uur kregen we eten en daarna was het afwachten of we morgen verder zouden gaan.

Dag 32: 25 mei 1945

Vanmorgen vertrok er een groot transport en er werd gezegd dat die mensen in één keer doorgaan naar Maastricht. Daar worden ze nog één keer onderzocht en dan kunnen ze naar huis. Wij sliepen tot tien uur en zochten daarna een mooie kamer. We vonden een vierpersoons kamer. Het middageten van vandaag stelde niet veel voor en daarom kregen we na het eten per persoon een liter volle melk. Daar kookten we rijstepap van. Het weer was eerst heel slecht, maar later scheen gelukkig toch de zon.

Heiko Hagenus op 21-jarige leeftijd, vlak na thuiskomst. Hij draagt trots een Hollands leeuwje op zijn revers. (Collectie Hagenus)

Bij het avondeten ontvingen we elk vijfhonderd gram brood, vlees en boter. We bedrogen de kluit voor twee porties, dus we konden weer even vooruit. Na het eten kwam er iemand vertellen dat we morgenvroeg om zes uur met de trein naar Holland vertrekken. Ik ging een kleine wandeling maken en daarna wilde ik gaan slapen, maar we kregen bezoek van ons Belgische buurmeisje. Ze trakteerde ons op brood met boter en worst, goede Amerikaanse koffie, macaroni met boter en suiker, sigaren en sigaretten – te veel om op te noemen. Om twaalf uur gingen we eindelijk naar bed.

Dag 33: 26 mei 1945

We stonden al om zeven uur op en maakten ons klaar voor de reis. Om ongeveer tien uur zat de helft, waar wij ook bij waren, in de veewagens van de trein. Voor we instapten, werden we voor de vierde keer ontluisd. Er werd verteld dat we twee dagen onderweg zullen zijn naar Maastricht en dat we daar weer gekeurd worden of we van de SS zijn.

Ik had nog niet gegeten, omdat ik vanmorgen een hevige pijn in mijn buik had.

Eindelijk vertrok de trein richting Hannover. Van die stad was niet veel overgebleven. Ik durf te zeggen dat er geen tien huizen meer heel waren. In het dorp Lehrte, voor Hannover, moesten we drie uur wachten. Na Hannover kwamen we door het dorp Porta Westfalica. Dat dorp lag in een vallei met heuvels eromheen en op een van de bergen stond een mooi torentje. Het was gewoon schitterend. Verder valt er over vandaag niet veel te vertellen. We zaten met 45 mensen plus bagage in één wagon. Als je wilde slapen, moest je bovenop je bagage liggen of je benen in een knoop onder je leggen.

Dag 34: 27 mei 1945

Zondag. Ik had goed geslapen, ook al was het in een zittende houding. We waren ongeveer tweehonderd kilometer bij Maas-tricht vandaan. Ons transport was groot, wel tweeduizend mensen. Vanuit Hannover, waar ik twee Amerikaanse sigaretten op de kop had getikt, gingen we naar het noorden richting Munster. In een rechte lijn was dat maar zestig kilometer van de Hollandse grens.

Daar moesten we wachten. Tegenover ons stond een trein met Fransen. Na drie uur reden we een half uur en toen stonden we weer stil. Dat dorp heette Mecklenburg. We kregen allemaal één sigaar, pap, koekjes, een rol pepermunt, aardappelen en erwten in blik. We kwamen daar om twaalf uur aan en pas 's avonds om tien uur reden we verder. Toen ging ik slapen. De trein reed gelukkig de hele nacht door.

Dag 35: 28 mei 1945

Om negen uur 's morgens stond de trein weer eens stil. Samen met een Amsterdammer ging ik bovenop de wagon liggen. We zaten en zelfs sliepen daar tot aan Krefeld, want daar kregen we een regenbuitje. Vlak voor die plaats waaide Nico's hoed af en die was hij toen natuurlijk kwijt.

Na vijf uur wachten in Krefeld ging de trein nog niet verder. Ik had niets meer te eten en niets meer te roken.

Na twaalf uur wachten gebeurde er nog niets. Intussen had ik wat eten georganiseerd, soep en brood van de Russen die hier op een transport wachten. En ik had een koe flink gemolken. Dit was de slechtste dag tot nu toe.

Dag 36: 29 mei 1945

De trein reed weer! We lagen met drie man bovenop de wagon en probeerden te slapen, maar na ongeveer twee uur begon het te regenen. Toen de trein stopte, kwamen we er gauw af,

want anders zouden we doornat worden en daar hadden we geen zin in. We hadden inmiddels 72 uur in die rotte wagons gezeten. We kregen een bord soep en een kilogram brood. Het eten was tot nu toe niet erg best.

Om ongeveer half negen hadden we Hollands grondgebied onder ons! Dat zagen we aan de rood-wit-blauwe vlaggen die boven de kolenmijnen wapperden. Toen we het eerste dorpje binnen reden en de eerste boer tegenkwamen, die ons goe-demorgen wenste, juichten we allemaal. De woorden die de boer zei, zal ik niet gauw vergeten: 'Mijn jongs.' In Maastricht werden we met muziek binnengehaald en op het perron stond met grote letters 'Welkom'. De muziek speelde twee coupletten van het Wilhelmus. Toen we dat hoorden, stond het schreien ons nader dan het lachen.

We kregen soep en Engelse biscuits. En toen ging de reis verder naar Eindhoven, via België en de plaats Hasselt. Even voor Hasselt kregen we allemaal een plak wittebrood met stroop. In Eindhoven werden we weer met applaus ontvangen. We kregen onderdak in een deel van de Philips-fabrieken, dat daar speciaal voor was ingericht. 's Avonds speelde voor ons een band met mooie swing- en Hawaiï-muziek.

Dag 37: 30 mei 1945

Na een goede nacht, al was het dan ook op een stromatras, kregen we als ontbijt brood met boter en vlees en daarna was het wachten op verder vervoer. Helaas hadden we pech, want de laatste driehonderd man – waaronder wij – moesten wachten tot morgen. Omdat het zo druk was, mochten we de stad niet in maar alleen op het fabrieksplein lopen.

In Stendhal had ik een plusfour gekocht voor vijftig D-Mark, die ik hier ruilde voor 35 sigaretten. Een groot deel daarvan ruilde ik weer voor een zomerjasje. 's Middags gingen Joop en ik toch naar de stad. Dat kon omdat Joops zwager hier bij

de Philips Politie werkt. Ik ging naar de bioscoop. Om zes uur ging ik terug naar de fabriek, omdat het etenstijd was. Onderweg zag ik drie auto's vol met Hollandse officieren, die net uit Duitsland kwamen.

Dag 38: 31 mei 1945

Ook deze nacht had ik goed geslapen. Om acht uur ontvingen we ons rantsoen, hetzelfde als gisteren. Daarna werden we

De bruiloft van Nettie van Heuveln en Heiko Hagenus op 20 oktober 1951.
(Collectie Hagenus)

met auto's naar de Houtstraat getransporteerd. We werden gekeurd door de dokter en we kregen snert te eten. Daarna wachtten we op vervoer. We werden in de buurt ingekwartierd. We zaten er een uur toen de naam van Bas door de luidspreker schalde. Hij moest weer naar de dokter omdat zijn borst niet in orde was. Heiko en ik zaten toen nog met z'n beiden.

Van Eindhoven gingen we naar Oorschot. Dat was wel een mooi dorpje, net als Rolde. Het ligt zeventien kilometer van Eindhoven af. We sliepen in een rooms-katholieke school. Nadat we een deken in ontvangst hadden genomen en op de matras hadden gelegd, gingen we het dorp in. We dronken twee glaasjes limonade en speelden een partijtje biljart. Na het eten gingen we het dorp weer in, want er was een voetbalwedstrijd tussen de geëvacueerden en de dorpsbewoners. Na de wedstrijd liepen we naar de school en gingen slapen.

Dag 39: 1 juni 1945

De nacht verliep rustig en er was alweer een maand voorbij. Een maand die ik nooit vergeten zal, omdat ik een paar keer op het randje van het graf had gestaan. Na het ontbijt moesten we onze spullen naar buiten brengen omdat de vloer gedweild moest worden. Daarna gingen we het dorp weer in en speelden we een partijtje biljart. Na het eten gingen we nóg een keer het dorp in om voor één gulden een brood zonder bon te halen. Na het avondeten kwam er een band uit Eindhoven, die de hele avond voor ons speelde. Dat was wel aardig. Om half één ging ik naar bed. Net voor ik sliep, werden nog veertig namen omgeroepen van mensen die de volgende ochtend om zes uur naar huis zouden gaan, maar wij waren er niet bij.

Dag 40: 2 juni 1945

Opnieuw een nacht voorbij. Na het eten slenterden we het dorp maar weer eens door. De aardigheid gaat er wel af als je elke

dag als een schooier door zo'n dorp loopt. Na het middageten ging ik een dutje doen. Dat duurde zo lang, dat Heiko mijn avondeten ging halen. We slenterden na het eten het dorp nogmaals door. Toen we weer in de school kwamen, werden net onze namen afgeroepen voor het vertrek van morgen. We waren zo blij als ik nog nooit geweest ben.

Dag 41: 3 juni 1945 – thuis

Eindelijk naar huis! We stonden al vroeg met onze bagage op de auto's te wachten. We kregen achttien plakken belegd brood mee. Het weer was mooi, dus alles zat mee. De auto reed naar Den Bosch, Nijmegen, Arnhem, Apeldoorn, Zwolle, Mepel, Smilde en Assen.

In Assen aangekomen werden we er bij de Vaart uitgezet. Ik liep snel naar huis, maar stuurde in de Rolderstraat eerst een man naar ons huis om te vertellen dat ik er was. Daarna kwam ik zelf thuis.

Mijn thuiskomst was een grote verrassing voor mijn vader en mijn zusters. Er wachtte me wel een grote teleurstelling: het verlies van mijn moeder. Het was een zware klap voor me, ook al had ik het in Duitsland al gehoord.

Na zijn thuiskomst op 3 juni 1945 pakte Heiko zo goed en zo kwaad als het ging zijn leven weer op. Hij werkte eerst drie maanden op het kantoor van Faber Hout in Kloosterveen en daarna als gestichtswachter in Veenhuizen. Hij leerde in café Boele Geerts aan de Groningerstraat een leuke verpleegster uit het Wilhelmina Ziekenhuis kennen: Nettie van Heuveln uit Groningen. Ze trouwden in 1951 en kregen drie zoons: René, Ronald en Michel. Heiko overleed in 2011 op 87-jarige leeftijd. Dit moet zijn: in november 2001, op 77-jarige leeftijd